

The University of World Economy and Diplomacy

Institute for Advanced
International Studies

Tahliliy sharh

Markaziy Osiyo mamlakatlarining
ijtimoiy tarmoqlarida radikal
mafkurani tarqatish bo'yicha
ekspertlarning baholari

Mualliflar:

Aziza Muhammadova va
Benjamin den Braber

Markaziy Osiyo mamlakatlarining ijtimoiy tarmoqlarida radikal mafkurani tarqatish bo'yicha ekspertlarning baholari

Hozirgi vaqtda Tojikiston va O'zbekistonda ijtimoiy tarmoqlarda radikal targ'ibotning kuchayishi bilan bog'liq xavotirli tendentsiya kuzatilmoqda. Ushbu salbiy tendentsiya jiddiy tashvish tug'diradi va jamiyat va hokimiyat tomonidan ko'proq e'tibor talab etiladi. Mafkuraviy va diniy ekstremizmga asoslangan radikal targ'ibot ommani manipulyatsiya qilish, salbiy stereotiplarni shakllantirish va millatlararo adovatni qo'zg'atishga qaratilgan. Bunday manipulyatsiya urinishlari faqat ijtimoiy keskinlikni kuchaytiradi va turli etnik guruhlarining tinch-totuv yashashiga tahdid soladi. O'zbekistonda bunday ta'sirga duchor bo'lgan aholining ulushi oz bo'lsa-da, radikal kanallar sonining ko'payishi tashvishga solmoqda.

Radikal targ'ibotning tarqalishiga yordam beradigan omillardan biri bu zamonaviy axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish imkomiyatlari kengligidir. Internet ekstremistik g'oyalar va e'tiqodlarni tarqatishning asosiy kanaliga aylandi, bu ularning yoshlar va tajribasiz Internet foydalanuvchilariga ta'sirini kuchaytirdi. Bunday targ'ibotga qarshi kurash, xususan, jamiyat, davlat va *xalqaro ekspertlar hamjamiyatining* birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi. Shu munosabat bilan joriy yilning mart oyida IXTI ilmiy xodimi Aziza Muhammadova va Afghan Witness loyihasining ochiq ma'lumotlar razvedkasi bo'limi rahbari Benjamin den Braber ishtirokida vebinar tashkil etildi. Ushbu veb-seminarning maqsadi ekstremistik tarkibni o'z ichiga olgan ijtimoiy tarmoqlarni monitoring qilish metodologiyasini, shuningdek, Markaziy Osiyo mintaqasida bunday akkauntlar faoliyati va ularning targ'ibot dinamikasini tahlil qilish natijalarini almashish edi.

Benjamin, o'z navbatida, monitoring natijalariga ko'ra, eng ko'p ta'sir ko'rsatiladigan O'zbekiston va Tojikiston kabi mintaqaviy mamlakatlarda radikal mafkuraning tarqalishi bo'yicha o'z baholari bilan o'rtoqlashdi.

B. Braber: Agar Tojikiston va O'zbekistondagi vaziyatni ko'rib chiqsak, ularning asosiy radikal ta'siri IShID-Xuroson (IShID-X) targ'ibotidir. Ko'pincha monitoring natijasida ular nima qilishni rejalashtirayotganining xabarchisi topiladi. Shu munosabat bilan biz, masalan, Qobuldagi mehmonxonada bo'lgani kabi, Xitoyga tegishli ob'ektlarga hujum qilishdan oldin Xitoyga qarshi keng ko'lamli kampaniyalarni tez-tez uchratamiz. Targ'ibotni sinchkovlik bilan o'rganish ularning manfaatlarini va ehtimol kelajakdagi ba'zi potentsial maqsadlarni aniqlashga imkon beradi. Shu bilan birga, rasmiy yangiliklar manbalarini ham kuzatib borish kerak. Masalan, yaqinda biz Tojikistonda

faqat bitta Tojikiston ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan teraktga e'tibor qaratdik, IShID kanallarida esa hech qanday bayonot, tashviqot yoki boshqa shartlar yo'q edi. Ushbu ma'lumotlarga asoslanib, biz ba'zi tahlillarni o'tkazishga harakat qilishimiz mumkin. Bu haqiqatan ham IShID hujumi yoki ommaviy axborot vositalari IShID-Xni ayblab, shunchaki da'vo qiladimi yoki yo'qligini aniqlash kerak.

Tojikiston va O'zbekiston ommaviy axborot vositalarida IShID targ'ibotiga kelsak, ularning mazmuni va bunday targ'ibotning tarqalish tezligida ba'zi farqlar mavjud. So'nggi yillarda, Tolibon hokimiyatga kelganidan so'ng, biz Tolibon tomonidan IShID-X hujayralariga reydlar sezilarli darajada oshganini ko'rdik. Tolibon targ'ibot hujayralarini yo'q qilishni e'lon qildi va ba'zi IShID kanallari bu da'volarni tasdiqladi. 2023 yilga kelib, tarmoqdagi targ'ibot sezilarli darajada kamaydi, ammo shundan so'ng biz barcha tashviqotlarning keng ko'lamli diversifikatsiyasiga guvoh bo'ldik. Agar 2023 yilgacha o'zbek va tojik targ'ibotlarini tarqatadigan bir yoki ikkita asosiy kanal mavjud bo'lsa, keyinchalik ushbu faoliyat bilan shug'ullanuvchilar soni sezilarli darajada oshdi. Hozirda ular ko'plab ijtimoiy media akkauntlarini o'z ichiga oladi. O'zbekiston va Tojikiston ommaviy axborot vositalarida targ'ibotning maqsadi taxminan bir xil: bu hukumatga qarshi targ'ibot, Falastin-Isroil mojarosi, Isroilga qarshi targ'ibot va boshqa shunga o'xshash mavzular.

Umuman olganda o'zbek kontentni tahlil qilishda o'zbek va tojik segmentlari o'rtasida sezilarli farqlarni qayd etish mumkin. O'zbek tilidagi kontent G'azoni qo'llab-quvvatlash va jangovar filmlarni tayyorlashga qaratilgan. Shu munosabat bilan Islom mavzusi keng qo'llanilmoqda, shuningdek, Suriya va Afg'oniston kabi mamlakatlarda jihad bo'yicha to'liq qo'llanmalar nashr etilmoqda. Bundan tashqari, O'zbekistonning turli guruhlari, jumladan, uzoq vaqtdan beri faoliyat yuritib kelayotgan va O'zbekiston hukumatiga tanqidiy munosabatda bo'lgan IDU tomonidan ko'plab kontent tarqatilmoqda. Ular O'zbekistonda ichki ishlar tomonidan erkaklarni hibsga olish va hukumatni jamiyat oldida obro'sizlantirish maqsadida majburiy soqol olish holatlarini e'lon qilishadi.

IShIDga kelsak, shuni ta'kidlash kerakki, bir muncha vaqt o'zbek tilidagi targ'ibotda O'zbekistondagi yahudiy va Isroil ob'ektlariga hujum qilishga chaqirgan faol kompaniya olib borishdi. Ushbu kompaniya doirasida O'zbekistondagi ibodatxonalar va Isroildan mamlakatga kelayotgan reyslar tasvirlari chop etildi. Faol hujumlarga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilinmagan bo'lsa-da, ular batafsil ma'lumot almashishdi, ehtimol odamlarni bunday hujumlarni amalga oshirishga undash umidida.

Muallifdan: o'zbek tilida taqiqlangan kontentda alohida keng tarqalgan mavzu "media jihod"ga chaqiruvlarning yangi yo'nalishi hisoblanadi. Shu bilan birga, hisoblar faol ravishda shaxsiy sarlavhalarni yuritadi, unda ular yollangan auditoriyaga VPN-dan foydalanib internetda targ'ibotni qanday tarqatish, qo'lga tushmaslik uchun o'zingizni internetda qanday himoya qilishni o'rgatadi. Umumiy harbiy taktikaga bag'ishlangan butun kanallar (AK-47 avtomati va boshqa qurollarni qanday tozalash va ishlatish, shuningdek, bombalarni qanday tayyorlash bo'yicha keng materiallar va hatto kimyoviy qurollarga havolalar) alohida maydon hisoblanadi.

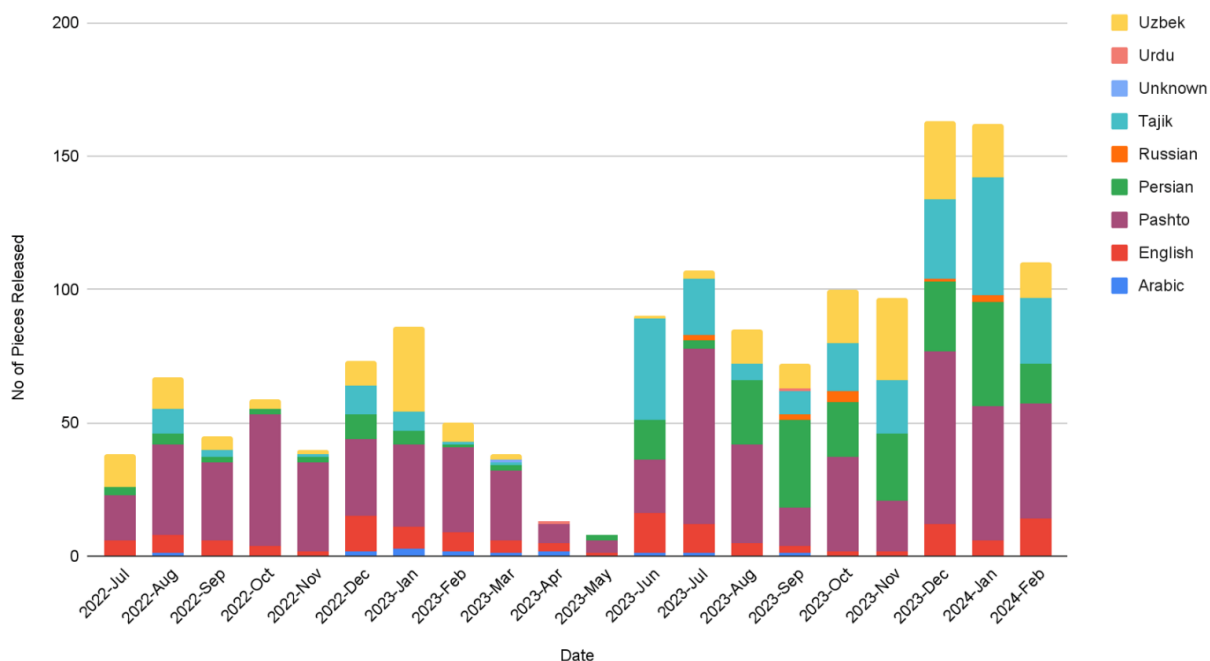
Tojikistonda targ'ibot, Ben ta'kidlaganidek, o'ziga xos xususiyatlarga va yo'nalishga ega. Zamonaviy dalillar shuni ko'rsatadiki, nafaqat Afg'onistonda, balki boshqa mintaqalarda, shu jumladan Evropada ham o'z joniga qasd qilgan terrorchilarning aksariyati ISHID bilan bog'liq. Ushbu shaxslarning katta qismi tojik bo'lib, bu faol tojik targ'ibotidan dalolat beradi. U turli formatlarda, asosan audio va video yozuvlar shaklida amalga oshiriladi. Shunisi e'tiborga loyiqki, ushbu yozuvlarni diqqat bilan tinglashda ularning aksariyati Afg'oniston bilan chegaradosh Tojikistonning Janubiy qismida yashovchilarga xos urg'u bilan gaplashayotganini ko'rish mumkin.

Tojik kontentining yana bir qiziqarli xususiyati shundaki, jangarilar yoki terroristik hujayralar bilan bog'liq deyarli barcha videolar yopiq joylarda suratga olingan, bu ularning joylashishini aniqlashni qiyinlashtiradi. Biroq, ba'zi hollarda, videotasvirlar ochiq havoda va keng hududlarda, ehtimol Afg'onistonning Shimoliy qismida, Badaxshon mintaqasida amalga oshirilgan, ya'ni bu yerda terrorchilar ko'proq harakat erkinligiga egaga o'xshaydi.

Maqsadli auditoriyaga kelsak, biz muntazam ravishda ayollarga qaratilgan targ'ibotni kuzatamiz, bu ularni erlari va bolalarini jihodga yuborishga, shuningdek, mujohid bo'lgan yaqinlariga g'amxo'rlik qilishga undaydi. Yana bir muhim auditoriya-Rossiyadagi mehnat muhojirlari. So'nggi paytlarda Rossiya muhojirlariga nisbatan siyosatini, shu jumladan Rossiya politsiyachilarining muhojirlarga nisbatan zo'ravonlik holatlarining videoyozuvlarini tanqid qilish juda ko'p.

Ayni paytda biz nafaqat Tojikistonda, balki Tojikiston va O'zbekiston segmentlarida ham "Tolibon" harakatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha faollik oshganini qayd etmoqdamiz. Bundan tashqari, "Jamoat Ansarulloh" guruhi tomonidan tarqatilgan targ'ibotning aksariyati Afg'oniston tolibonlarining da'volariga to'liq mos kelishi sezilarli. Ular, shuningdek, ISHID-xga qarama-qarshi tomonlarini aniq ifoda etadilar.

Overview of distribution of propaganda pieces by language

Manba: Afghan Witness

Shunday qilib, taklif qilingan ekspertning baholari asosida aholi o'rtasida tanqidiy fikrlash va axborot savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan ma'rifiy ishlarni olib borish zarurligi to'g'risida xulosa chiqarish mumkin. Shu bilan birga, ekstremistik guruhlar va ularning targ'ibotchilari faoliyatini to'xtatish uchun huquqiy bazani mustahkamlash va tegishli choralarni ko'rish kerak.

Radikal targ'ibotning asosiy maqsadli auditoriyasini tashkil etuvchi yoshlarga alohida e'tibor qaratish lozim. Yoshlarni konstruktiv faoliyatga jalb etish va ularning bandligini oshirishga qaratilgan muqobil platformalar va dasturlarni yaratish ularning mafkuraviy ekstremistik ta'sirga duchor bo'lishining oldini olishning samarali vositasidir. Bunday tashabbuslar yoshlarda ijobiy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi va ularning radikallasishga moyilligini oldini olishga yordam beradi.

Bundan tashqari, terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashda axborot almashish va xalqaro hamjamiyat bilan hamkorlikni davom ettirish zarur. Harakatlarni muvofiqlashtirish va ilg'or tajribalarni almashish targ'ibotga samarali qarshi turishga va mintaqadagi jamoatchilik barqarorligi va xavfsizligini mustahkamlashga yordam beradi.

Benjamin den Braber, Afghan Witness loyhasining ochiq ma'lumotlar monitoringi bo'limi rahbari.